

šole, v katerih se uči vse, kar je poljedelcem, obrtnikom in rokodelcem v njihovem delu potreba vedeti in znati.

Treba nam je tedaj šol za učenje kmetijstva in rokodelstev. Taki nauki pa se morajo dajati našim ljudem v njih maternem jeziku, ktereга razumejo, zakaj več del ljudstva je prisiljen, prej ko prej si potrebni živjež pridobivati, in more tedaj le malo časa svojega življenja obračati na druge reči. Zdrava pamet že sama kaže, da uk tujih jezikov je tu očitna potrata časa, in da ovira napredovanje v potrebni omiki. Čemu bom hodil po ovinkih, ako me naravnost potpelje do zaželenega cilja in konca? Obrtniki in rokodelci hočejo živeti in potrebujejo, da se jim nauk daje na najkrajši poti, — ta pa je materni jezik.

Po taki poti v kmetijskih in obrtnijskih šolah podučena mladež si bode prizadevala napredovati tudi po zapuščeni šoli z branjem dotičnih knjig in časnikov. Tudi s posnemanjem dobrih in boljše izurjenih delavcev ji ne bo težko stalo po prejetem (šolskem teoretičnem) poduku v svojem rokodelstvu napredovati.

Kadar bomo imeli do dobrega izurjenih obrtnikov in rokodelcev domačih, kolikor nam jih je treba, stavim vam, da nihče ne bode več segal po tujih delavcih.

Res zadnji čas je, da se pri nas takih šol osnujemo! Najnovejši časi so našo dosedanjo nevednost do dobrega pokazali, pa tudi dopričali, da je duševna moč kos telesni, in da le obé vkup kaj zamorete.

Slovenec je trdne postave pa prebrisane glave; s pomočjo pripravnega poduka bode kmalu pokazal, da to, kar drugi vedó in znajo, tudi on vé in zná: Zato še enkrat povdarjam: dajte narodu našemu kmetijskih in obrtnijskih šol, pa domačih, ne tujih (kakoršna je sedanja obrtnijska šola, sklenjena z našo realko), da naši fantje morejo v take šole brž stopiti in v maternem jeziku se tega učiti, s čemur si kruh služijo.

Dr. — I.

Kteri jeziki so pri kupčii na Kranjskem najpotrebniši?

Spisal v Bledu „pod lipo“ Jože P—ž.

V kranjski deželi stá pri kupčii na drobno, posebno s kramarskim blagom, slovenski in laški jezik najpotrebniša. Čuda, da ne imenujem nemškega jezika pred laškim; pa vendar je tako. To pa tudi hočem spričati.

Kupčija s kramarskim blagom v kranjski deželi teče večidel na Tominsko, Goriško, Istrijo in v bližnje laške kraje; kramarji na deželi so večidel kmetijski ljudje, in vsak trgovec ljubljanski, če tudi je najhuji nemškutar (žalibog, da nam taci res ne manjka), mora svoje račune in pisma pri kupčii z gori imenovanimi kraji ali slovensko ali laško pisati. Toliko potrebniši bo pa zdaj laški jezik, ker bo Ljubljana blizu meje laške dežele.

Smešno je videti pri trgovcih (in žalibog tudi pri meni) nemško natisnjene račune, pisane pa v slovenskem jeziku; al kaj se če, ker malo naših kupčijskih pomočnikov slovensko pisati ali brati zná, in tako še zmiraj, kar največ je mogoče, kramarjem, če tudi nemškega ne umejo, nemško pisane račune silimo. In kdo je zopet tega kriv, kakor naše šole, ki so slovenski jezik za duri postavljale. Kdaj neki bo vodja ljubljanske kupčijske šole spoznal, da je treba, da se kupčijski učenci vadijo tudi v slovenskem pravilskem spisji (Geschäftsstyl) in se ga naučijo tako, da morejo račune in druge reči kramarjem pisati po do-

mače. Kakor naši ljudje v kancelijah morejo zahtevati slovenska pisma, tako tudi v štacunah, kamor svoj denar nosijo; saj menda tudi kramarji niso zavoljo štacun na svetu, ampak štacune so za kramarje! Gospod Mahr bi bil vendar to potrebo že lahko davno videl; ako je ni, naj stopi v štacune, da vidi, koliko se tu v nemškem jeziku prodaja; kakoršna pa je beseda pri barantii, takošna, mislimo, mora tudi v pismu biti, sicer ga kramar ne razume in le po samih številkah tava! Realki pa bi svetoval, da bi se tudi laški jezik v nji obligatno učil; to tirjajo naše današnje okoliščine, in mi ne smemo zad ostajati.

Vse to iz lastne skušnje govorim, ker četrtsotletna samostojnost v kupčii me je djansko prepričala, da sta pri naši domači kupčii imenovana dva jezika najpotrebniša; zato še dandanašnji obžalujem, da se nisem v mladosti laškega jezika do dobrega naučil — al jaz nisem tega kriv.

Se vé, da trgovcu je tudi nemški jezik potreben, posebno pri kupovanju in naročevanju blagá iz nemških dežel; al učenja tega jezika ni treba priporočati; saj se nam povsod kot edino izveličavni jezik celó v ljudske šole sili.

Ne tajim tudi, da imamo nektare kramarje, ki jo radi po nemško režejo in tudi nemško pišejo; al kako zmešana in smešna so taka pisma! trgovec, ki tako pismo v roke dobi, včasih vse Svetnike na pomoč kliče, da bi mu pomagali razumeti, kar tak kramarček piše.

Kamor koli tedaj pogledamo, povsod se dandanašnji kaže potreba, da kakor po domače (slovensko) kramarimo, tako tudi kupčijske račune in druga pisma slovensko pišemo. Naši trgovci in njihovi pomočniki pa, če tudi manj, vendar tudi večkrat potrebujejo laškega jezika, kadar imajo z Lahom opraviti. Ker je tedaj za nemški jezik dovolj skrbnjeno, naj se skrbi tudi za slovenskega in laškega.

Šolske stvari.

Šolska sporočila.

8. Letno sporočilo glavne šole v Črnomlju.

Častiti g. Jakob Gros, ravnatelj te glavne šole, je prav na svojem mestu; to nam že kaže spis, ki ga je postavil na čelo svojemu sporočilu. Naslov mu je: „Črtice o pisanju v ljudskih šolah.“ V svesti smo si, da je z njim vstregel učiteljem vseh ljudskih šol. Še bolj se pa prepričamo o izvrstnosti ravnateljevi, ako opazujemo pregled posamnih nauk, ki se uče v tej glavni šoli. V lanskem pretresovanju črnomaljskega letnega sporočila smo izrekli željo, naj bi se namesti čbe-larstva rajše privzela vinoreja, ki je veliko važnejša za črnomaljski okraj, in glej, letos že nahajamo med navadnimi predmeti glavnih šol in med petjem, sadjorejo in svilorejo tudi vinorejo. Tako je prav! Modri človek rad prejema dobre svete, naj mu dohajajo, od kodar koli; kajti prepričan je, da več oči več vidi. Imela je ta šola 5 učiteljev, 389 učencev in učenk v vsakdanji, 254 pa v nedeljski šoli, vseh skupaj toraj 643.

9. Letno sporočilo c. k. glavne šole v Postojni.

„Poezija v ljudskih šolah.“ Ta naslov je sestavku, v čegar prvem delu g. ravnatelj Janez Vesel (Vesnin) razlaga moč, ki jo ima poezija do človeškega srca, v drugem pa odgovarja vprašanju: „ali smé ljudska šola poslužiti se poezije?“ ter priporoča, da bi se na-njo bolj ozirala prihodnja berila, kakor se ta, ki so zdaj v rabi. Tudi nasvetuje, naj bi se jemale v berila pesmi naslednje: pravljice, pripovedke zlasti legende, iz

zgodovine zlasti domače, pa tudi občne, narodne po-božnega zapopadka, potem pa tudi krepke domorodne pesmi. Da pa pesem skozi in skozi prešine mlado srce, mora jo peti mladina in sicer s polnim čutjem in s krepkim glasom. — Važni ta sestavek sklepa g. ravnatelj z naslednjimi besedami: „Slovensko slovstvo ni ravno preravno na pesmih naznanjene vrste, in zato smemo tudi pričakovati, da bodo naša berila tudi v tej vrsti ustrezale čedalje bolj. Pa najboljša knjiga ne koristi nič, če jo učenik ne zna rabiti, če ni tudi pri njem to prijetno soglasje med glavo in srcem, med umom in čutjem. Da more srčno čutje izbuditi in prav odgojiti, potrebuje učenik sam srca. Um more človek izobraziti do najvišje stopinje, če je tudi njegovo srce strašno pogorišče in viharjev divjih surova zmes; da čustvenega človeka omika, imeti mora odgojitelj sam čutje, da navdušuje za vse lepo in plemenito.“

„Po tem še le bo nastopila lepša zora našemu narodu: vmazanih pesem hripavi glasovi bodo s časoma utihnili, veselje večernega počitka bo budilo večo ljubezen do dela, zadovoljnost prava se bo vselila v srca in znani J. Virkovi pesmi: „Sreče dom“ se bo spolnila zadnja vrstica:

Kje neki ima sreča svoj dom?
Kdo mi pové, kje našel jo bom?
V čistem le srcu ona kraljuje,
Srce nedolžno razveseljuje;
Sreča prebiva v sredi srcá,
V srcu poštenem tú je domá.“

Iz šolskih naznanil pozvedamo, da ima ta glavница 5 učiteljev in eno učiteljico, ki deklice 3. in 4. razreda po trikrat na teden uči plesti in šivati, — učencev in učenk v vsakdanji šoli 349 v nedeljski pa 109, vseh skupaj toraj 458. Razun navadnih predmetov se je učila tudi sadjoreja, ktere se je vdeleževalo 80 učencev.

10. Letno sporočilo glavne šole v Kranji.

Med tem, ko sta ravnatelj črnomaljske in postojnske glavne šole obdelovala v svojih vvodnih sestavkih znanstvene stvari, obrnila sta se ravnatelj krajske in loške glavnice na нравno polje. Kranjski ravnatelj g. Miha Lazar je svojemu sporočilu na čelo postavil lepi sestavek z naslovom: „šola in dom“, v katerem govori o načelu, ktero imajo vse šole, in to je: mladini um bistriti in voljo k dobremu nagibati. Da se pa doseže namen, treba je, da starši podpirajo učitelje v težavnem a prevažnem poslu. V sklepu toraj našteva dolžnosti, ktere imajo v tem oziru starši in oni, ki prevzamejo učence v stanovanje in izrejo. — Šolska naznanila nam kažejo, da je imela ta šola 6 učiteljev in eno učiteljico za obrtnijsko žensko šolo; učencev in učenk v vsakdanji šoli 293, v nedeljski 212, skupaj 505. — Med predmeti, ki se učé na tej glavni šoli, ne najdemo razun navadnih nobenega; kako je neki to? Ali kranjska okolica ni ugodna niti sadjoreji niti čbeloreji? Naj bi se to blage volje prevdarilo!

11. Letno sporočilo glavne deške šole v Loki.

Omenili smo že, da tudi loški ravnatelj g. France Romè v vvodnem sestavku „otrok domá in v šoli“ obdeluje нравno polje. V prvem njegovem delu odgovarja na vprašanje: Kaj naj storé starši, predno otroka pošljejo v šolo? Reči moramo, da prav jasno in pri-srčno starišem govori na srce. V drugem delu pa popisuje otroka v šoli. Z naslednjimi besedami pa sklepa svoj podučljiv sestavek: „Imel bi še veliko omeniti, kako naj obe odredilnici otrok skup se trudite preimeno-nitno nalogo svojo dobro rešiti, imel bi saj še omeniti, kako naj bi šola pri koncu šolskega leta še enkrat po

Tobijevo svojim rejenčkom, ki jih izpusti, ponovila jedro nauka, ki jih osrečuje celo življenje; imel bi ome-niti, kako naj bi starši sami hvaležnost do šole s tem skazovali, da bi ne dopustili, da se to, kar je bilo v šoli zidano, naglo spet podira; pa da spis letošnji pre-več ne naraste, naj bo le vam, ljubi šolarčki, še re-čeno: „Spomnite se, kakošne in kolikošne dolžnosti in težave imajo z vami starši in šola! Skrbite, da ta dvojni trud pri vas ne bo zastonj. Pridno se poprimite lepih prilož-nost, da se kaj naučite. Zlata leta življenja so človeku leta učenja. Kolikor mlad se na-učiš, toliko si za starost oskrbiš.“ — Imela je ta šola 5 učiteljev, dečkov in učencev v vsakdanji šoli 266, v nedeljski 87, skupaj 353. Predmetov, ki se učé v tej učilnici, nam g. ravnatelj ni objavil; prosimo ga, da nam blagovoli, v prihodnjem sporočilu tudi te na-znaniti.

Da so vsa ta štiri sporočila čisto slovenska, nam pač ni treba omenjati; ravnateljstva so nam porok za to.

12. Razredba učenk v vnanji deklški, obrtnijski glavni šoli pri čč. gg. Uršulinkah v Loki.

Že nadpis kaže, da imamo pred seboj le imenik po zgledu suhoparnih „perijoh“; vendar pa imajo te perijohne pred klassifikacijami ljubljanske normalke in uršulinske glavne šole v Ljubljani to prednost, da so čisto slovenske; zakaj da jim je razredba učenk v no-tranji šoli in odgojilnici pridjana v nemškem jeziku, temu ne najdemo nobenega vzroka, kajti učenke no-tranje šole so zunaj dveh vse domá na slovenski zemlji.

13. Programm und Fortgang an der k. k. Montanhaupt-schule in Idria 1866.

S čem večim veseljem smo dozdej govorili o slov. sporočilih naših glavnih šol, tem večja nevolja nas sprele-tava, ko nam je govoriti o šoli, o kateri bi človek, beroč naslov, mislil, da se tišči Frankfurta, ako ne bi vedel, da Idrija stoji prav na slovenski zemlji in da so stalni njeni prebivalci Slovenci ne le po rodu, ampak večidel tudi po duhu. Radovedni čitatelj po ponosnem na-pisu „Programm“ kaj posebnega pričakuje — in kaj neki najde? Na enem listeku v osmerki stoji imenik učiteljev in učiteljic, pa naukov, ki se jih učé učenci in učenke. To ti je „Programm“ idrijske glavne ljudske šole, ki se napak imenuje „Montanhauptschule“, kajti pod tem naslovom bi človek mislil, da je šola za više rudarstvo. Idrija je rudarsko mesto, to je res; al njena šola je to, kar vsaka druga glavna šola. To ven-dar bi imelo vedeti ravnateljstvo. — Iz „programa“ pozvedamo, da je imela ta učilnica, s katero ste skle-njeni tudi pripravniška in ženska obrtnijska šola, 7 učiteljev, 2 učiteljici, v vsakdanji šoli učencev in učenk 494, v nedeljski 134, pripravnikov 14, skupaj 642; „program“ vseh sicer našteje 840, nam se pa to do-zdeva pogrešek, kajti učenke, ki so se učile ženskega obrtnijstva, in učenci, ki so se učili risanja in petja, so menda (saj večidel) učenci in učenke, ki so že všteti posameznim razredom. Med temi 840 je — kakor „pro-gram“ pravi — 172 „Fremde.“ Tega razločka nismo še brali v nobenem šolskem programu; saj vendar Idrija ni mesto, ki bi se ogradilo s kitajskim zidom, da bi samo za-se bilo in vsacega družega krstilo za tujca. Ali pa so morebiti to Nemci, ktere g. ravnatelj Lesják svetu kaže in s tem morebiti misli podpirati tisto peticijo, s katero so nekteri Idričanje zahtevali od dež. zbora nemške šole? Nejasno je na vsaki pot, kdo so ti „Fremde?“ — Iz „Fortganga“, ki je drugi oddelek tega tiska, se vidi, da izmed 494 učencev in učenk vsakdanje šole šolskim tirjatvam jih ni zadostilo 241 (toraj 3 manj ko polo-

vica) toliko namreč jih je tiskanih pod naslovom „zweite Fortgangs-Klasse“ in pa „schwachen Fortgang haben gemacht.“ Pač ogromno število, ki ga tudi ne nahajamo nikjer, in je vredno resnega prevdarka, kajti minuli so časi, ko se je najboljša šola imenovala tista, ki je največ učencev zapisala v „zweite“ ali „dritte klasse.“ — Kar se poslednjič tiče pisave imen, nahajamo tu več vrst pisav, omenjamo le treh: a) gajčice: Črne, Močnik, Alič; b) nemške: Erschen, Bratusch, Schonta; kako pa bomo tretjo imenovali? Naj nam častiti bralci pomagajo sami jo krstiti, ker metelčica ni, tudi dajničica ne. V gosp. Lesjakovem spisu jo nahajamo tako-le: „Kossmač“, „Swetličič“, „Milnerschič“, „Urschič“, „Schniderschič“, „Boschič“ itd. Ne ostaja nam drugega kot to, da to pisavo, ki se nikjer še ne nahaja, imenujemo lesjačico, ki je mešanca nemčice in gajčice. In še te nam manjka, da ne bo konca ne kraja zmešnjav! V imenu naroda našega in v imenu postave, ki je odločno izgovorjena, kako naj se tiskajo vladina naznanila in šolske knjige, protestujemo zoper tako čobodro, kakor jo svetu kaže idrijski šolski imenik, in zopet prosimo visokočastitega konzistorija, naj taki pisavi, ki je na sramoto slovenščini, konec storí po pravilu, da se slovenska imena pišejo, kakor se izgovarjajo, slovensko, nemška pa nemško!

Ozir po svetu.

Potopis iz Srbije.

Spisal dr. J. Podliščekov.

(Dalje.)

Velko je prvi med Srbi dobil zlato rusko svetinjo ko znak odlične hrabrosti. Na to je poslal dragocene sablo ruskemu generalu Kamenskemu, katero je nekemu bogatemu Turčinu v boji vzel. Al Kamenski ni hotel sprejeti sable, temuč jo pošlje Velku, dodavši še 200 zlatov, z izgovorom nazaj: „Tako sablo naj nosi ta, kdor je bil zmožen, jo Turku v boji vzeti!“

Ko so mu prigovarjali Rusje, katerim je bil iskren prijatelj, da naj se ne imenuje „hajduk“, ker to pomeni razbojnika, jim odgovori: „Grozno žal bi mi bilo, ako bi bil kdo bolji in večji hajduk od njega. Se ve, da srbski hajduki niso bili razbojniki, nego plemeniti sokoli, moč naroda srbskega, branitelji vere in domovine svoje. Da! oni so bili národní mučeniki; za narod, dom in vero so oni pozimi in poleti po planinah, v temnih hostah, v mrzlih brlogih ali pod milim nebom živeli, glad in žejo, mraz in strašne solnčne žarke trpeli, za narod se bili, krí prelivali in mrli. Kolikor huje so Turki srbski narod pritiskali, toliko polneje so bile srbske planine in hoste narodnih čuvajev — hajdukov, gorečih narodnega ponosa in ljubezni do domovine in naroda. Njih cilj in konec je bil živeti po mrzlih planinah in temnih hostah, in od toda v slavo božjo in v maščevanje naroda svojega Turke neprestano napadati; darovali so svoje življenje Bogu, veri, narodu in domovini. — Ker koli so se s Turki sešli, tam so se topli ž njimi; sovražnika niso šteli; čem več dušmanov, tem večji plen, tem večja slava. Njih telesna hrana bilo je to, kar so Turkom vzeli; njih veselje in duševna hrana bila je ž njimi bít se, potem pa popevati junaških pesem pri brenčanju javorovih gosel. Narod svoj so oni pustili vselej in zmirom na miru; njega so le branili, nikoli ga niso napadali. Neorožane in siromake napadati so zmatrali za greh in sramote. Al osveta (maščevanje) jim je bila sveta. Vsak je rad in brez strahu poginil, ker je vedel, da njegovi pobratimi ga bodo osvetili.

Hajduk Velko ni bil nobene reči tako lakomen kakor boja in plena. On je bil zmirom pripravljen, za eno dvajsetico svoje življenje vagati, in precej, kadar je kaj zgrabil, podelil je med svoje društvo. Njegova poslovica je bila: „Kadar imam jaz, naj ima vsak; al kadar jaz nimam, gorjé onemu, kdor ima, pa ne dá!“ — Zmirom je bil dobre volje, priljuden in vesel, trezen tudi vedno. On se s Turkom ni klal zaradi kake namere; nego samo zato, da je Turk, in to zato, ker je Turk narodu srbskemu največ vrag. Rodú je bil priprostega in je ostal vse svoje življenje priprost. Brati in pisati ni znal, niti se učil; če tudi je bil najhrabriši vojvoda srbski, ni se drugače imenoval nego hajduk. Imena vojvoda, ki si ga je sam dal in katero mu je po njegovi zaslugi Črni Juri in srbski svet tudi potrdil, je imel samo za potrebo; al vpo- trebljaval ga nikakor ni; nego imenoval se je samo: „Hajduk Velko.“ — Kje se je rodil, se nikakor ne vé. — Mogoče, da se je rodil po hajduško v visocih planinah ali v temni hosti v kakem mrzlem brlogu. V svojo četo ni jemal seljakov in zemljedelcev, nego samo neoženjene može brez posestva. Taki so mu bili duša in veselje, in jih je sebi ravne priznal; zato se je enkrat v Negotin-u s svojo ženo sporekel, ker njegovemu hlapcu (vojniku) ni tako dobro postregla kakor njemu. „To so vsi moja brača — ji je Velko rekel — toraj jim gre čast in posluga kakor meni.“

Največo slavo je Velko dobil pri odbrani Negotina leta 1813; tu pa je tudi smrt storil. Enega jutra gre on po navadi obkopov ogledovat in popravljat, kar ga zagleda turški topžija (pravijo, da je bil Francoz, ker Turčin ga ne bi bil pogodil?), nameri na-nj top, ga zapali in krogla raztrga nepremagljivega junaka Velko Petroviča kroz sredo na dvoje! Zadnja njegova beseda, ki so jo njegova zmirom veselja in šalepolna usta izgovarjala, bila je: „Drž!“ — Gotovo je hotel izgovoriti „držite se!“ pa nagla smrt mu je hrabro besedo presekala in usta zaprla.

Tako je za narod in vero poginil največji junak naroda srbskega meseca julija 1813 — hajduk Velko Petrovič; junak, ki se more meriti z Milošem Obilićem, Markom Kraljevićem, Strahin Banom itd. Na Velka je narod srbski, ko v svojega nepremagljivega junaka, gledal in narod je bil nepremagljiv, dokler je Velko živel; ko pa on naglo in iznenada umrje, je njegova slavna smrt vès narod kakor strela iz jasnega neba udarila! Vse se prestraši in nišče ni mogel v občem obupu in strahu Turku se upreti! Ta grozni strah in obup je tudi slavnega junaka Črnega Jurja po Velkovi smrti tako potrl, da je skrivaj in plah svoj narod, za kterege se je vzdignil in devet let slavno boril, zapustil in v Avstrijo bežal! Da je Velko pri življenju ostal, gotovo ne bi bila na narod srbski leta 1813. neopisljiva nesreča prišla; voditelji naroda ne bi bili naroda zapustili in preplašeni v Avstrijo bežali; po Velkovi smrti so vsemu narodu hrabra srca in junaške roke onemogle. (Dal. prih.)

Dopisi.

Iz Prage 11. avg. = (Naše sedanje razmere. — Učilnica za kmetijstvo v Loboxici.) Sprejmite par vrstic iz zlatne Prage, ker je pošta zopet odprta. Preživeli smo strašen čas, čegar spomin leta in leta ne bojo izbrisali. Naj kilavi centralistični časniki še katerikrat žalijo narod „česke korune“, segli jim bomo čez ves njih škilasti obraz! Boga pa bomo hvalili, kadar zapusti deželo našo sovražnikova armada in se znebimo nadlog, s kterimi vojska tlači deželo. Nekaj pa smo se vendar tudi naučili v tem bridkem času, in to je, da tudi